

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 361

Agrobiznes 2014

Rozwój agrobiznesu

**w okresie 10 lat przynależności Polski
do Unii Europejskiej**

Redaktorzy naukowci

Anna Olszańska

Joanna Szymańska

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Joanna Świrska-Korlub

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-462-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
Halina Bartkiewicz , Czynniki wpływające na decyzje o obrocie ziemią rolniczą na przykładzie województwa lubuskiego.....	11
Katarzyna Boratyńska , Mechanizm bankructwa wybranego przedsiębiorstwa spożywczego	20
Katarzyna Domańska, Anna Nowak , Konkurencyjność polskiego rolnictwa na rynku Unii Europejskiej	29
Ludosław Drelichowski, Grzegorz Oszućik , Niektóre uwarunkowania rozwoju agrobiznesu w okresie po akcesji Polski do Unii Europejskiej	38
Maciej Dzikuć , Znaczenie wykorzystania współspalania biomasy w produkcji energii elektrycznej w Polsce	48
Maria Golinowska , Tendencje do zmian w nakładach na chemiczną ochronę rolnictwa w Polsce po roku 2004	57
Michał Jasiulewicz , Potencjał agrobiomasy lokalnej podstawą rozwoju biogazowni na przykładzie województwa zachodniopomorskiego	66
Elżbieta Kacperska , Konkurencyjność polskich artykułów rolnospożywczych na rynku Unii Europejskiej w latach 2004-2012.....	78
Halina Kałuża, Agnieszka Ginter , Innowacje w gospodarstwach rolniczych młodych rolników.....	89
Agnieszka Komor , Zmiany w rozmieszczeniu i specjalizacji regionalnej przemysłu spożywczego w układzie wojewódzkim	99
Jolanta Kondratowicz-Pozorska , Wsparcie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2004-2013 i w perspektywie 2014-2020.....	108
Jerzy Kopiński , Trendy zmian głównych kierunków produkcji zwierzęcej w Polsce w okresie członkostwa w UE	117
Jakub Kraciuk , Znaczenie produktów rolnospożywczych w polsko-niemieckiej wymianie handlowej	130
Barbara Kutkowska , Rolnictwo dolnośląskie 10 lat po akcesji do Unii Europejskiej	139
Robert Mroczek, Mirosława Tereszczuk , Zmiany w polskim przemyśle mięsnym po przystąpieniu do Unii Europejskiej.....	152
Wiesław Musiał, Tomasz Wojewodziec , Innowacyjność w zakresie gospodarowania ziemią rolniczą w regionach rozdrobnionych agrarnie.....	162
Grażyna Niewęglowska , Gospodarstwa ekologiczne – szansą czy zagrożeniem dla polskiego rolnictwa?	169

Mirosława Marzena Nowak , Spółdzielczość mleczarska w okresie przynależności Polski do UE	177
Łukasz Popławski , Kierunki wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w opinii mieszkańców gminy Słupia Jędrzejowska	186
Henryk Runowski , Kształtowanie się dochodów gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej	195
Małgorzata Rutkowska-Podolowska , Zielone światło dla zysku – inwestycje ekologiczne	206
Adam Sadowski , Zmiany agrarne w polskim rolnictwie jako efekt przekształceń systemowych	215
Grzegorz Ślusarz, Marek Cierpiał-Wolan , Przeobrażenia strukturalne w rolnictwie Podkarpacia w dekadzie pełnego członkostwa Polski w UE	226
Iwona Szczepaniak , Strategie konkurencji stosowane przez polskich producentów żywności na rynku Unii Europejskiej	238
Elżbieta Jadwiga Szymańska , Zmiany strukturalne na rynku wieprzowiny w Polsce po integracji z Unią Europejską	249
Izabela Wielewska , Zainteresowanie upowszechnieniem inwestycji z zakresu odnawialnych źródeł energii w agrobiznesie	260
Aldona Zawajska , Zjawisko zagrabiania ziemi w kontekście praw własności	269
Dariusz Żmija , Innowacyjność przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce	281
Maria Zuba-Ciszewska, Jan Zuba , Wpływ struktury i cen sprzedanych produktów mleczarskich na efektywność sprzedaży wybranej spółdzielni mleczarskiej w różnych okresach	290

Summaries

Halina Bartkiewicz , Factors influencing decisions on trading agricultural land on the example of the Lubuskie Voivodeship	19
Katarzyna Boratyńska , Mechanism of bankruptcy of selected food industry company	28
Katarzyna Domańska, Anna Nowak , Competitiveness of Polish agriculture on the European Union market	37
Ludosław Drelichowski, Grzegorz Oszućik , Some conditions for the development of agribusiness in the period after the Polish accession to the European Union	46
Maciej Dzikuć , The importance of biomass co-firing in electricity production in Poland	56
Maria Golinowska , Trends in changes of expenditure on chemical plant protection in Poland after 2004	65
Michał Jasiulewicz , Local agri-biomass potential as a basis of the biogas plants development on the example of West Pomeranian Voivodeship	76
Elżbieta Kacperska , Competitiveness of Polish agro-food products on the EU market in the years 2004-2012	88

Halina Kaluża, Agnieszka Ginter , Innovations in agricultural farms of young farmers	98
Agnieszka Komor , Changes in arrangement and regional specialization of food industry in voivodeship system	107
Jolanta Kondratowicz-Pozorska , Support for ecological farms in Poland in 2004-2013 and in the perspective of 2014-2020	116
Jerzy Kopiński , Trends of changes of the main kinds of animal production in Poland in the period of its membership in the UE	128
Jakub Kraciuk , The role of agri-food products in the German-Polish trade..	138
Barbara Kutkowska , Lower Silesian agriculture after 10 years since the accession to the European Union	151
Robert Mroczek, Mirosława Tereszczuk , Changes in the Polish meat industry after the accession to the European Union	160
Wiesław Musiał, Tomasz Wojewodziec , Innovativeness in management of agricultural land in regions with agrarian fragmentation	168
Grażyna Niewęglowska , Organic farms – an opportunity or a threat for Polish agriculture?	176
Mirosława Marzena Nowak , Dairy cooperatives during the Polish membership in the EU	185
Łukasz Popławski , Directions of multifunctional development of rural areas in the opinion of inhabitants of Słupia Jędrzejowska commune	194
Henryk Runowski , Shaping incomes of agricultural farms in the European Union	205
Małgorzata Rutkowska-Podolowska , Green light for profit – environmental investments	214
Adam Sadowski , The agrarian structure changes in Polish agriculture as a result of the systemic transformations	225
Grzegorz Ślusarz, Marek Cierpiał-Wolan , Structural changes in agriculture in Podkarpacie in the decade of Poland's full membership in the European Union	237
Iwona Szczepaniak , Competition strategies used by Polish food producers on the market of the European Union	248
Elżbieta Jadwiga Szymańska , Structural changes in the pigmeat market after Polish integration with the European Union	259
Izabela Wielewska , Interest in popularization of investments in renewable energy sources in agribusiness	268
Aldona Zawojcka , The phenomenon of land-grabbing in the context of property rights	280
Dariusz Żmija , Innovative character of food industry companies in Poland..	289
Maria Zuba-Ciszewska, Jan Zuba , The influence of the structure and prices of sold dairy products on the efficiency of sales of a selected milk cooperative in different periods of time	299

Henryk Runowski

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

KSZTAŁTOWANIE SIĘ DOCHODÓW GOSPODARSTW ROLNYCH W UNII EUROPEJSKIEJ

Streszczenie: W opracowaniu podjęto problem kształtowania się sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych w krajach Unii Europejskiej. Wykorzystano dane pochodzące z Europejskiej Sieci Danych Księgowości Rolniczej (European Farm Accountancy Data Network, FADN – Agriculture – FADN) za lata 1995-2009. Wskazano występujące między krajami różnice w sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych. Z przeprowadzonych badań wynika, że dochody gospodarstw i osób pracujących w rolnictwie cechują się znacząco zmiennością, która w ostatnich latach się zwiększa. Charakterystyczne jest, że w tych samych latach w jednych krajach UE ma miejsce wzrost dochodów, z kolei w innych ujawnia się wyraźny ich spadek. W krajach nowo przyjętych do UE w 2004 roku występują korzystniejsze tendencje w zakresie wzrostu dochodów niż w „starych” krajach UE. Obserwowane zróżnicowanie dochodów w poszczególnych krajach i latach wskazuje na potrzebę stosowania instrumentów stabilizujących dochody ze strony polityki rolnej.

Słowa kluczowe: zmienność dochodów gospodarstw rolnych, dopłaty bezpośrednie, rolnictwo Unii Europejskiej.

DOI: 10.15611/pn.2014.361.20

1. Wstęp

Zmienność sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych ma swoje źródła zarówno wewnątrz gospodarstw, jak i w ich otoczeniu. Zmiany dochodów, powodowane czynnikami wewnętrznymi, wynikają ze zmian struktury i z wielkości produkcji, poziomu i struktury nakładów oraz racjonalności ich zastosowania, a także przedsiębiorczości rolników. Wśród czynników zewnętrznych istotną rolę odgrywają zjawiska rynkowe oraz różne instrumenty o charakterze instytucjonalnym. Obserwacja rozwoju rolnictwa wskazuje, że o poziomie dochodów gospodarstw rolnych w coraz większym stopniu decyduje polityka rolna poszczególnych państw i ich ugrupowań gospodarczych [Vrolijk, Bont, Phimister 2007; Kutkowska 2009; Runowski 2010; Giersz 2011]. Z uwagi na przyrodniczy charakter produkcji i wynikające stąd wahania wielkości produkcji i koniunktury w rolnictwie w celu stabilizacji dochodów rodzin rolniczych wykorzystuje się różne instrumenty polityki rolnej [Gołaś, Kozera

2003]. Jednak mimo ich stosowania nie udaje się wyeliminować wahań dochodów gospodarstw rolnych [Hergrens, Hill, Linem 2001; Phimister, Bont, Phimister 2004; Vrolijk Bont, Phimister 2007].

Celem opracowania jest rozpoznanie kształtowania się sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych w krajach UE i jej zmian w czasie. Służy temu weryfikacja następującej hipotezy badawczej: sytuacja dochodowa gospodarstw w krajach UE zmienia się w czasie, przy czym kierunek zmian jest zróżnicowany, to znaczy, że w tych samym latach w jednych krajach dochody gospodarstw i osób pracujących w rolnictwie wzrastają, w innych zaś zmniejszają się. W opracowaniu poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania:

- Jakie tendencje występowały w poszczególnych krajach UE w zakresie kształtowania się sytuacji dochodowej gospodarstw w poszczególnych latach?
- Jaki był udział dopłat w dochodach gospodarstw rolnych w krajach UE?
- Czy występowały w tym zakresie różnice między „starymi” krajami UE (UE 15) i krajami nowo przyjętymi w 2004 roku (UE 10)?
- Jak kształtowały się dochody w rolnictwie w porównaniu do dochodów w osób pracujących poza rolnictwem?

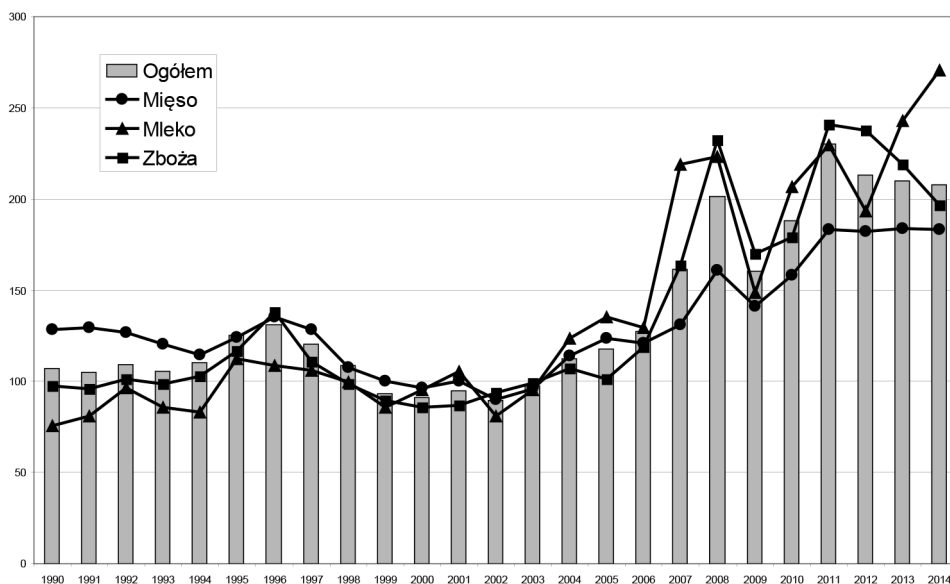
2. Metodyka badań

Badaniami objęto gospodarstwa tzw. starych krajów Unii Europejskiej (UE 15) i krajów nowo przyjętych w 2004 roku (UE 10). Z uwagi na potrzebę uwzględnienia w miarę długiego okresu analizy szczególną uwagę zwrócono na kształtowanie się dochodów gospodarstw w krajach UE 15. Okres badań dla tej grupy krajów obejmuje w przewadze lata 1995-2009. W przypadku gospodarstw krajów UE 10 okres ten dotyczy lat 2004-2009. W opracowaniu wykorzystano dane pochodzące z Europejskiej Sieci Danych Księgowości Rolniczej (European Farm Accountancy Data Network, FADN – Agriculture – FADN). Dochody gospodarstw rolnych scharakteryzowano za pomocą wielkości średniej, minimalnej i maksymalnej oraz odchylenia standardowego i współczynnika zmienności oraz równań tendencji rozwojowej. W prezentacji wyników badań zastosowano metody tabelaryczne oraz graficzne. Dochody gospodarstw rolniczych zostały obliczone według zasad obowiązujących w FADN.

3. Zmiany poziomu dochodów gospodarstw rolniczych w krajach UE

Gospodarstwa rolne funkcjonują w określonym otoczeniu, w tym w otoczeniu ekonomicznym. Oznacza to duże uzależnienie dochodów gospodarstw rolnych od poziomu cen skupu produktów rolnych i cen środków produkcji. Na rysunku 1 przedstawiono zmiany indeksu cen produktów rolnych FAO w latach 1990-2014. Z ich analizy wynika, że ceny produktów rolnych podlegają określonym wahaniom. Na ogół po latach występowania niskich cen pojawiają się okresy, w których ceny skupu produktów rolnych kształtują się na wyższym poziomie. Zjawisko to określane jest

w ekonomii mianem cykli koniunkturalnych, wśród których najbardziej znane są „cykle świńskie”. W zasadzie w całym okresie od 1990 do 2004 roku obserwowano falowania cen wokół stagnujących (produkty rolne ogółem, zboża) lub zniżkujących (mięso) albo wzrastających (mleko) średnich cen poszczególnych produktów rolnych. Począwszy od 2005 roku, zaznaczył się wzrastający, ze zwiększającymi się amplitudami wahań, trend cen produktów rolnych. Jest to związane ze wzrastającym popytem na żywność oraz z rosnącym zagospodarowaniem produktów rolnych, głównie roślinnych, na cele nieżywnościowe i hamowaniem procesów intensyfikacji produkcji rolniczej w trosce o ochronę środowiska przyrodniczego.

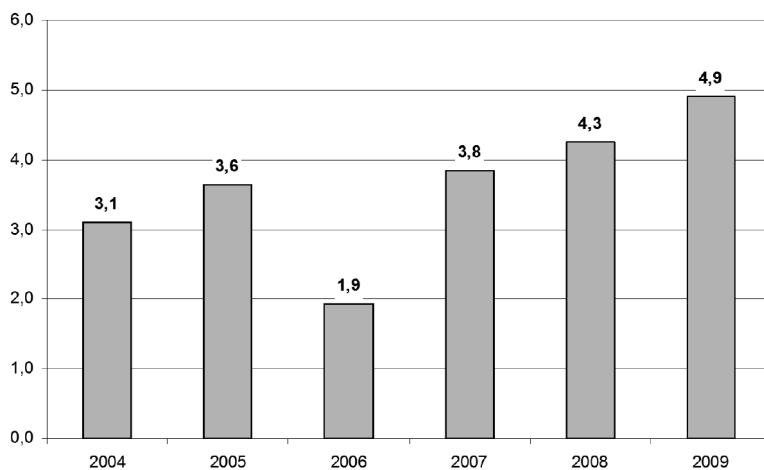

Rys. 1. Indeks cen produktów rolnych FAO w latach 1990-2014 (2002-2004 = 100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAO.

Na rysunku 2 przedstawiono zmiany dochodów gospodarstw rolniczych w krajach UE 15 w latach 1995-2009.

Naturalną konsekwencją wzrostu cen produktów rolnych powinien być wzrost dochodów w rolnictwie, co w krajach UE 15 miało miejsce do 2007 roku włącznie. Po tym okresie średnie dochody gospodarstw rolnych wyraźnie spadły, by w kolejnych latach zbliżyć się do poziomu z 2007 roku bądź przekroczyć ten poziom (rys. 2). Nieco inaczej kształtowały się dochody gospodarstw rolnych w krajach przyjętych do Unii Europejskiej (UE 10) w 2004 roku. Tu, z wyjątkiem zanotowanego spadku w 2006 roku, obserwowano systematyczny wzrost dochodów w rolnictwie (rys. 3). W znacznej części wynikało to z rosnącego w kolejnych latach poziomu dopłat bezpośrednich i innych płatności z budżetu Unii Europejskiej.

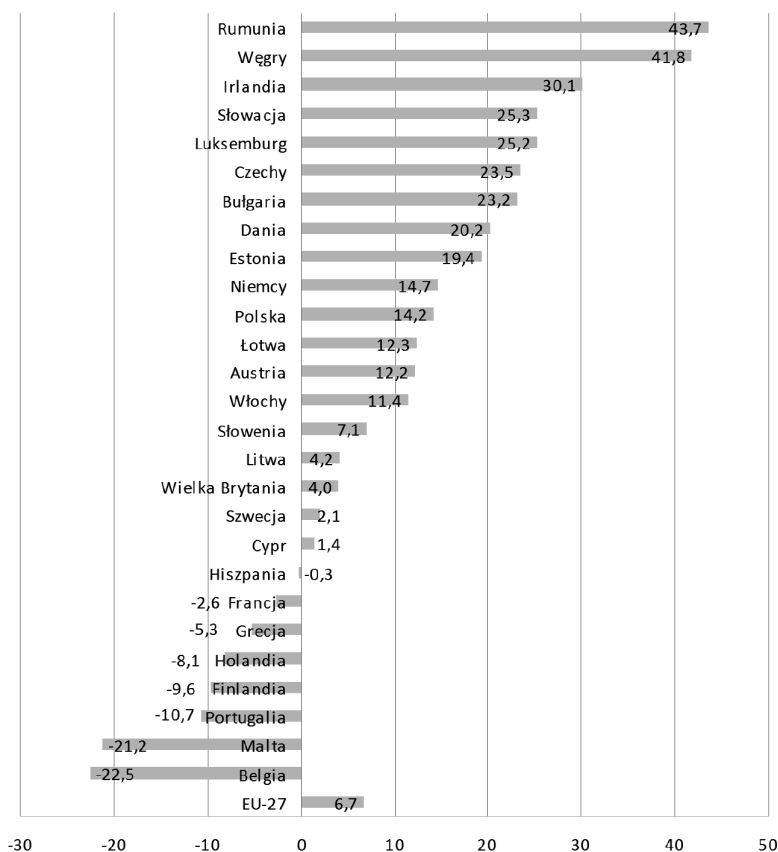

Rys. 2. Średni dochód z gospodarstwa rolnego w UE 10 w latach 2004-2009 (tys. euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Po 2009 roku w krajach UE nastąpił ponowny wzrost dochodów gospodarstw. Dla tego okresu nie są jeszcze dostępne dane rachunkowości FADN w udostępnionej bazie danych dla gospodarstw rolnych w UE, stąd dla zaprezentowania tendencji zmian w tym okresie wykorzystano dane przedstawione przez Goraja [2011] na rys. 4. W okresach korzystnej koniunktury dochody gospodarstw wyraźnie wzrastają, zaś w okresach mało korzystnych wyraźnie zniżkują. Istotne jest jednak to, że występuje pogłębianie się różnic w poziomie dochodów między kolejnymi 3-, 4-letnimi okresami. To powoduje określone perturbacje w funkcjonowaniu gospodarstw rolnych. Należy zauważyć, że pomiędzy poszczególnymi krajami występują znaczne różnice w kształtowaniu się dochodów rolniczych w różnych krajach Unii Europejskiej. Z rysunku 4 wynika, że w 2011 roku w porównaniu do roku poprzedniego w jednych krajach wystąpił mniejszy lub większy przyrost dochodów, w innych działających na tym samym jednolitym rynku europejskim miał miejsce większy lub mniejszy spadek dochodów. Na ogół w krajach UE 10 notowano większe przyrosty dochodów niż w krajach UE 15.

Dane zamieszczone w tab. 1 wskazują, że występują znaczne (kilkunastokrotne) różnice w poziomie dochodów w rolnictwie poszczególnych krajów. W czołówce krajów UE 15 na pierwszych miejscach znajdują się kraje o wysoko wydajnym rolnictwie. Należy zauważyć, że na czołowych miejscach nie znalazła się Dania, która należy do grupy krajów o wyjątkowo wysokiej efektywności technicznej rolnictwa. Jej ostatnia lokata w grupie krajów UE 15 wynika przede wszystkim z wysokiego obciążenia gospodarstw kosztami czynników zewnętrznych (pracy najemnej, do której zaliczani są również członkowie rodziny rolnika, czynszu dzierżawnego i odsetek od kredytów zaciągniętych na zakup gospodarstwa od rodzi-

Rys. 3. Zmiana realnej wartości dochodu rolniczego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną w rolnictwie UE w okresie 2010-2011 (w %)

Źródło: [Goraj 2011].

ów). Cechą charakterystyczną rolnictwa Danii jest znaczne zróżnicowanie dochodów pomiędzy poszczególnymi latami, o czym świadczy najwyższy współczynnik zmienności dochodów.

W analizowanym okresie we wszystkich krajach obserwowano wyraźne zróżnicowanie dochodów. Dowodzi tego zarówno porównanie minimalnych i maksymalnych dochodów gospodarstw rolnych w poszczególnych krajach, jak i wielkość współczynników zmienności dochodów w całym badanym okresie. O skali zróżnicowania średnich dochodów świadczą zróżnicowane wartości współczynników zmienności¹. Jak wskazują dane zamieszczone w tab. 1, średnia zmienność dochodu

¹ Wskaźnik zmienności jest to stosunek odchylenia standardowego do średniej wartości dochodu gospodarstwa rolnego z analizowanego okresu, wyrażony w procentach.

Tabela 1. Średnie dochody z gospodarstwa rolnego w krajach UE 15 w latach 1995-2009 (euro)

Kraj	Dochody (średnioroczne) gospodarstw rolnych w krajach UE w latach 1995-2009 (w euro)				
	średnio w roku	min.	maks.	odchylenie standardowe	współczynnik zmienności (%)
Belgia	44 782	34 071	59 575	7 325	16,4
Luksemburg	35 482	25 166	50 510	6 892	19,4
Wielka Brytania	34 998	19 391	55 464	10 691	30,5
Holandia	34 888	15 268	50 443	9 617	27,6
Francja	29 125	15 459	39 926	4 813	16,5
Niemcy	27 568	19 837	47 550	7 309	26,5
Austria	26 989	23 355	33 944	3 085	11,4
Finlandia	20 869	16 076	28 163	2 955	14,2
Hiszpania	19 209	12 674	24 746	3 380	17,6
Włochy	19 177	13 289	28 002	5 461	28,5
Irlandia	16 040	12 163	20 943	2 385	14,9
Grecja	10 453	88 53	12 688	1 325	12,7
Szwecja	8 605	-1 857	29 541	9 112	105,9
Portugalia	6 074	2 656	10 351	2 733	45,0
Dania	3 318	-47 149	20 177	20 597	620,8
UE 15	22 505	16 827	32 307	3 977	17,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

gospodarstwa w całej UE 15 wynosiła 17,7%. Dla porównania w tab. 2 przedstawiono poziom i zmienność dochodów gospodarstw w krajach UE 10 w latach 2004-2009.

W analizowanym okresie, z wyłączeniem kilku krajów (Malty, Słowacji i Cypru), można mówić o zbliżonej zmienności dochodów gospodarstw (współczynniki zmienności w przedziale od 20,4 do 27,4%).

Oceny poziomu i skali zmian dochodów gospodarstw w analizowanym okresie można dokonać za pomocą rankingu krajów pod względem wysokości osiąganego dochodu z gospodarstwa rolnego przeliczonego na osobę pełnozatrudnioną (FWU). Dane prezentujące miejsca poszczególnych państw na liście rankingowej zawiera tab. 3. Przedstawiono tu najwyższe i najniższe lokaty danego kraju na liście rankingowej krajów UE 15 w danym roku oraz średnią arytmetyczną z lokat za cały okres analizy.

Tabela 2. Średnie dochody z gospodarstwa rolnego w krajach UE 10 w latach 2004-2009 (euro)

Kraj	Dochody (średnioroczne) gospodarstw rolnych w krajach UE w latach 2004-2009 (w euro)				
	średnio w roku	min.	maks.	odchylenie standardowe	współczynnik zmienności (%)
Malta	13 002	10 115	14 702	1 823	14,0
Czechy	11 971	9 149	16 745	2 916	24,3
Węgry	10 322	7 210	14 180	2 831	27,4
Estonia	9 868	7 280	12 621	2 207	22,4
Litwa	9 349	7 224	11 746	1 986	21,2
Średnia	8 245	6 835	11 521	1 987	24,1
Słowacja	7 260	290	20 835	7 493	103,2
Łotwa	6 167	4 624	7 980	1 372	22,3
Cypr	6 102	3 227	9 156	2 126	34,8
Polska	4 796	3 868	6 468	980	20,4
UE 10	3 609	1 928	4 899	1 023	28,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Tabela 3. Kraje UE 15 według zajmowanego miejsca pod względem poziomu dochodu na osobę w latach 1995-2009

Kraj	Kraje UE 15 według poziomu dochodu na osobę w latach 1995-2009 (lokata – miejsce w rankingu)		
	średnia za cały okres	najwyższa	najniższa
Belgia	1,6	1	3
Wielka Brytania	3,2	1	8
Luksemburg	3,6	2	7
Holandia	4,1	1	11
Francja	5,7	2	10
Hiszpania	6,8	4	11
Niemcy	7,1	4	11
Włochy	7,9	2	12
Austria	8,6	6	10
Finlandia	10,3	8	12
Dania	10,3	4	15
Irlandia	10,6	8	12
Grecja	12,7	12	13
Szwecja	13,3	5	15
Portugalia	14,1	13	15

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Do krajów o najwyższym poziomie dochodu na osobę pełnozatrudnioną w latach 1995-2009 należały Belgia, Wielka Brytania, Luksemburg i Holandia. Należy jednak zauważyć, że z wyjątkiem Belgii, która w całym analizowanym okresie zajmowała w zależności od roku miejsca od 1 do 3, pozostałe wymienione kraje plasowały się w poszczególnych latach na bardzo zróżnicowanych pozycjach rankingu. Na przykład Wielka Brytania zajmowała miejsca od 1 do 8, a Holandia od 1 do 11. Wynika z tego, że w poszczególnych krajach w zależności od roku występują duże relatywne różnice dochodów gospodarstw na tle innych krajów. Należy dodać, że dotyczy to nie tylko krajów z czołówki listy rankingowej, ale również krajów znajdujących się na jej końcu. Dania, biorąc pod uwagę cały okres analizy, w którym lokowała się na 10 pozycji, w zależności od roku zajmowała miejsca od 4 do 15, a Szwecja, z 14 pozycją za cały okres, znajdowała się w zależności od roku na miejscu od 5 do 15. Na liście krajów UE 15 znajdują się też takie, które trwale zajmują ostatnie miejsca w rankingu. Do grupy tej należą Portugalia, Grecja, a częściowo także Finlandia i Irlandia. Niska pozycja na liście rankingowej takich krajów, jak Portugalia i Grecja nie stanowi zaskoczenia, w przeciwieństwie do Szwecji, a szczególnie Danii, która jak już zaznaczono, należy pod względem efektywności technicznej procesów wytwórczych w rolnictwie do ścisłej czołówki europejskiej.

4. Znaczenie dopłat w dochodach gospodarstw rolnych w krajach UE

Ważnym czynnikiem kształtowania dochodów gospodarstw rolnych w analizowanych krajach UE 15 są dopłaty do gospodarstw z budżetu UE i budżetów krajowych.

W tabeli 4 przedstawiono średni oraz minimalny i maksymalny w analizowanym okresie poziom dopłat w krajach UE 15.

Do grupy krajów o najwyższym poziomie dopłat ogółem (powyżej 30 tys. euro) na gospodarstwo w okresie objętym analizą należały Finlandia, Wielka Brytania i Luksemburg. W tych dwóch ostatnich krajach jest to związane z dużą przeciętną powierzchnią gospodarstw, z kolei w Finlandii ze znacznym udziałem dotacji z budżetu krajowego.

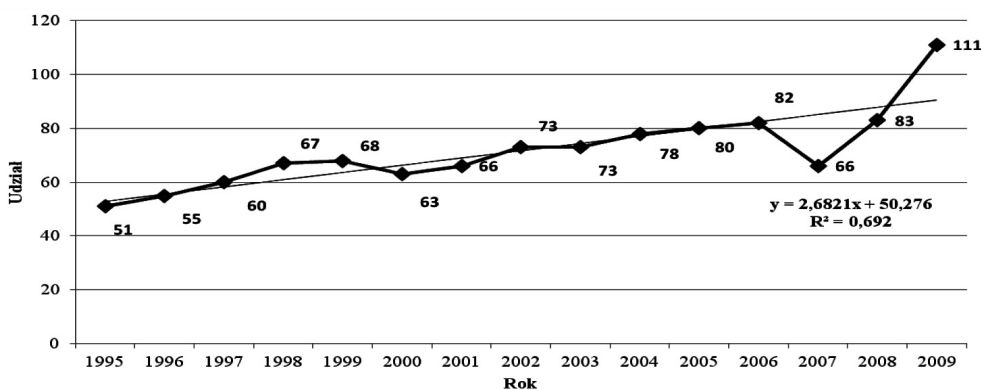
Nieco niższy poziom dopłat (ok. 22-25 tys. euro) odnotowano w przypadku Niemiec, Szwecji, Danii i Francji. Z kolei w takich krajach, jak: Portugalia, Grecja i Włochy, dopłaty średniorocznie nie przekraczały 5 tys. euro na gospodarstwo. Jest to spowodowane relatywnie małą przeciętną powierzchnią gospodarstw rolnych w tych krajach. Najwyższym współczynnikiem zmienności dopłat dla gospodarstw charakteryzowały się: Holandia (70,4%), Portugalia (48,1%) oraz Irlandia (34,9%) i Belgia (34,7%). Nieco niższa zmienność dopłat wystąpiła w Danii i Szwecji (odpowiednio 31,2% i 33,9%). Z kolei najniższy poziom zmienności dopłat miał miejsce w Austrii (13,6%), w Hiszpanii (18%) i we Francji (19,6%), a nieco wyższy w Finlandii i w Wielkiej Brytanii (po ok. 21%). Zróżnicowanie zarówno poziomu, jak i zmienności dopłat ogółem do gospodarstw wynika ze zmian wielkości obszarowej

gospodarstw, zmian w strukturze ich produkcji, jak i zmian instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej w ramach kolejnych okresów finansowania.

Tabela 4. Wielkość dopłat ogółem w gospodarstwach rolnych w krajach UE w latach 1995-2009

Kraj	Poziom dopłat w gospodarstwach rolnych w krajach UE w latach 1995-2009 (w euro)				
	średni	minimalny	maksymalny	odchylenie standardowe	współczynnik zmienności (%)
Finlandia	37 764	27 321	49 238	7 928	21,0
Wielka Brytania	37 538	25 235	48 713	7 929	21,1
Luksemburg	31 489	14 078	42 823	9 191	29,2
Niemcy	25 838	16 813	35 845	6 961	26,9
Szwecja	25 356	12 272	37 332	8 590	33,9
Dania	23 088	14 634	34 537	7 205	31,2
Francja	22 926	16 383	28 698	4 494	19,6
Austria	17 965	14 262	21 098	2 439	13,6
Belgia	15 795	9 198	24 925	5 478	34,7
Irlandia	13 590	6 687	20 396	4 749	34,9
Holandia	8 557	2 288	16 892	6 024	70,4
Hiszpania	6 085	4 516	8 540	1 096	18,0
Włochy	4 696	2 598	6 166	1 140	24,3
Grecja	4 338	2 319	6 313	1 292	29,8
Portugalia	3 515	1 559	6 044	1 691	48,1
UE 15	18 569	11 924	25 257	4 903	26,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Rys. 4. Średni udział dopłat w dochodzie gospodarstwa rolnego w UE 15 w latach 1995-2009 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN.

Z rysunku 4 wynika, że w kolejnych latach analizy wzrasta udział dopłat w dochodzie gospodarstw rolnych.

5. Zakończenie

1. Wahania dochodów gospodarstw rolnych w poszczególnych krajach są zjawiskiem naturalnym i wynikają zarówno ze zmian zachodzących wewnątrz samych gospodarstw rolnych, jak i w ich otoczeniu.

2. Poziom i zmienność dochodów w analizowanych latach były zróżnicowane między krajami, i to zarówno w krajami grupy UE 15, jak i grupy UE 10.

3. Istotnym czynnikiem kształtującym dochody gospodarstw rolnych są dopłaty i subwencje. W okresie objętym analizą ich udział w dochodach gospodarstw krajów UE wzrastał. Oznacza to, że dopłaty w coraz większym stopniu przesądają o poziomie dochodów gospodarstw rolnych w krajach UE.

4. Z analizy porównawczej dochodów gospodarstw w krajach UE 15 i UE 10 wynika, że gospodarstwa krajów „starej” UE osiągały w latach 2004-2009 ponad 2-krotnie wyższe dochody w przeliczeniu na gospodarstwo i blisko 8-krotnie wyższe dochody w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną. Przeprowadzone badania wykazały również, że zmienność dochodów gospodarstw w czasie wzrastała.

Literatura

- Giersz Z., 2011, *Instrument stabilizacji dochodów – nowy instrument zarządzania ryzykiem w perspektywie Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 r.*, FAPA Sekcja Analiz Ekonomicznych Polityki Rolnej, Warszawa.
- Gołaś Z., Kozera M., 2003, *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania zmian struktury dochodowej indywidualnych gospodarstw rolnych*, Roczniki AR w Poznaniu, CCCLVIII.
- Goraj L., 2011, *Dochody rolników Unii Europejskiej w 2011 r.*, IERiGŻ, Warszawa, na podstawie News Release 194/2011, Eurostat.
- Hergrenes A., Hill B., Linem G., 2001, *Income instability among farm households – evidence from Norway*, “Farm Management: Journals of the Institute of Agricultural Management”, 11(1), s. 37-48. <http://www.fao.org/>.
- Kutkowska B., 2009, *Wspieranie dochodów rolniczych przez dopłaty bezpośrednie w gospodarstwach Dolnego Śląska*, „Journal of Agribusiness and Rural Development”, 2(12), s. 101-109.
- Phimister E., Roberts D., Gilbert A., 2004, *The Dynamics of Farm Incomes*, “Journal of Agricultural Economics”, t. 55, nr 2, s. 197-220.
- Runowski H., 2010, *Zmienność dochodów gospodarstw rolnych w krajach Unii Europejskiej i jej przyczyny*, Roczniki Naukowe, seria t. 13, z. 1, s. 327-331.
- Vroljik H., Bont K., Phimister E., 2007, *Stabilność dochodów w rolnictwie holenderskim. Analiza zmienności dochodów gospodarstw rolnych w oparciu o dane FADN*, maszynopis.
- Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w polskim FADN w 2009 r. Część I. Wyniki standardowe, IERiGŻ, Warszawa 2010, s. 32.

SHAPING INCOMES OF AGRICULTURAL FARMS IN THE EUROPEAN UNION

Summary: The paper discusses the problem of the formation of the income situation of agricultural holdings in the European Union. For the purpose of the analyses the data from the European Agricultural Accountancy Data Network (European Farm Accountancy Data Network, FADN – Agriculture – FADN) for the years 1995-2009 have been used. The results indicate that there exist differences between countries in obtaining income by farms. The study shows that the income of households and persons engaged in agriculture are characterized by significant volatility, which in recent years has increased. In order to stabilize income of persons associated with agriculture the remedial actions on the level of the agricultural policy are required.

Keywords: variability of farm income, direct payments, agriculture, European Union.